VICTOR CIRIMPEI
Institutul de Filologie
(Chişinău)

DATINA ARDERII UNEI BUTURUGI LA SOLSTIȚIUL DE IARNĂ*

Abstract. The author of this article elucidates all the peculiarities of an old folk tradition about the smouldering of a tree stump during several days, signifying the belief that this way the sun's light and warmth at the end of every calendar year is maintained.

Keywords: Albanian, anthropologist, burning, archaic, Aromanian, Belarusian, hut, Bulgarian, stump, sky, tree, Christmas, Christianity, custom, custom, English, etymologist, ethnographer, folklorist, French, German, Hutsul, Italian, old, wood, luminosity, Megleno-Romanian, Montenegrin, habit, horizont, pre-Christian, Romanian, Russian, Rutherian, Serbian, Slovakian, Slovenian, sun, solstice, substrate, Thraco-Illyrian, trunk, Ukrainian.

Pentru omul simplu, neinstruit ştiinţific, cele mai lungi nopți ale anului sînt între 22 şi 24 decembrie, durata luminoasă a zilelor acestui răstimp avînd cea mai scurtă zi, pe 21 decembrie, soarele măsurînd pe cer, față de orizont, cea mai mică înălțime (solstițiul de iarnă). În dimineața de 25 decembrie ochiul ager poate să observe o luminozitate mai deschisă a cerului, una contrastantă în raport cu cea a soarelui ceţos-întunecos din ultimele cîteva zile, precedente acelei dimineți.

Acest fenomen sideral era cunoscut oamenilor multe mii de ani în urmă, înaintea credinţelor în Buddha, Hristos, Mahomed şi alte divinități ale popoarelor lumii; de pe cînd lumea credea că soarele este principalul furnizor de lumină şi căldură, implicit apă şi mîncare; mai credea că soarele, în decursul unui an astronomic, se naşte şi creşte, apoi îmbătrîneşte şi, *nefiindu-i susținută lumina şi căldura, poate să moară*.

Din această cauză, în preajma nopților mari ale anului, pe vatra locuinței, primitivă cum era, mai mult bordei decît casă, oamenii puneau pe foc o buturugă mare de copac, un buştean masiv, care, abia licărind şi încălzind puțin, trebuia să nu se stingă în decurs de cîteva zile (pe alocuri − pînă la vreo 10-12), cînd se vedea pe cer soarele cu lumină puternică în creştere − prilej de bucurie şi sărbătorire.

Astfel, pentru vechii credincioşi, începea o nouă vîrstă anuală a Soarelui imaginat ca ființă divină; pentru cei învățați − soarele îşi relua ciclul anual de creştere (6 luni), apoi de descreştere (alte 6 luni), a luminii şi căldurii sale.

Practica arderii buşteanului, proprie multor popoare, de diferite confesiuni, devenise obişnuință, altfel zis datină la hotarul dintre anul Soarelui socotit îmbătrînit şi al celui nounăscut; datina incluzînd acțiuni ritualice cu diverse obiceiuri şi eresuri, cutuma principală rămînînd arderea mocnită a trunchiului mare de copac.

BDD-A6795 © 2013 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-25 13:57:51 UTC)

Intrată în atenția oamenilor de știință, datina buturugii de pe vatra locuinței, zisă și „de Crăciun", a fost cercetată multiaspectual de mari specialiști, mai cu seamă etnologi și lingviști-etimologiști, în secolele XIX-XX. Amintim numele eruditului savant britanic James George Frazer (etnograf, antropolog, folclorist), cu opera sa enciclopedică în 12 volume „The Golden Bough" (*Creanga de aur*) din 1922; al cercetătorului german Max Vasmer (etimolog), ale etnografilor, sociologilor și filologilor români Theodor Capidan, Tache Papahagi, Petru Caraman, Traian Herseni, Alexandru Ciorănescu, Grigore Brîncuș, Iurie Popovici, Emil Țîrcomnicu.

După îndelungate-sîrguincioase examinări de numeroase izvoare, J. G. Frazer constata că bușteanul de Crăciun, conform concepției populare, „a avut la origine scopul să ajute Soarele obosit [...] să-și reaprindă lumina care părea să se stingă"[1]; savantul observase că Mithra vechilor persani și indieni era identificat [...] de către adoratorii săi cu Soarele-zeu, [...] a cărui naștere se marca la 25 decembrie. Evangheliile creștinilor, atenționează J. Frazer, nu spun nimic despre data de naștere a lui Hristos, mai mult chiar − biserica lor, în primele veacuri de creștinism, nu celebra Nașterea Domnului Iisus Hristos. Creștinii, arată J. Frazer, au hotărît să celebreze data nașterii fondatorului confesiunii lor la 25 decembrie „ca să transfere pietatea păgînilor pentru Soarele-zeu asupra lui Christos, pe care l-au numit Soarele Dreptății. Așadar, nașterea lui Hristos a fost fixată la solstițiul de iarnă, deoarece se considera această zi drept ziua nașterii Soarelui Dreptății[2].

Din informațiile de care dispunea J. G. Frazer, arhaica datină precreștină a buturugii de Crăciun era cunoscută pe larg în Anglia (numită *log* și *clog* <buturugă>, *block* <bușteаn>), în partea centrală a Germaniei, în Franța (unde i se zicea *tréfoir* <ciotcă>), în Albania, la slavii de sud, mai cu seamă sîrbi [dar și la bulgari, completăm noi, unde i se zice *бадняк*[3]/ „badneák"], la huțuli (ucraineni carpatini)[4]; nu știa savantul englez de prezența aceluiași obicei și la români, cu toate că „obiceiul de a se arde un butuc de stejar din Ajunul Crăciunului pînă la Bobotează [12 zile] este întîlnit în toate zonele locuite de români, avînd o vechime incontestabilă"[5]. Copacul destinat arderii în acest mod „este personificarea anului" − remarcă etnologul Emil Țîrcomnicu[6], buturugii respective aromânii și meglenoromânii zicîndu-i *bodnic/boadnic, babnic* (uneori și *crăciun*)"[7].

Conform etnografilor și lingviștilor-etimologi, trunchiului ritualic de care vorbim, albanezii (populație de origine traco-iliră) îi spun *kërcum* [cărțum][8], prin cuvîntul *керечун* [kereciun] huțulii au în vedere Ajunul-Crăciunului ca zeitate arhaică; adică pentru aceștia buturuga „kerciun" înseamnă Ajunul-Crăciunului[9]; la românii Republicii Moldova, Ucrainei și ai României sărbătoarea creștină a Nașterii Domnului se numește *Crăciunul* (nu se mai socoate, ca la aromâni, și datină a buturugii).

Cuvîntul *kročun* [krociun] cu sens de sărbătoarea Nașterea Domnului îl au slovenii, sîrbii, muntenegrenii; la slovaci se zice *Kračun* [kraciun]. Atenție! − bulgarii prin *крачун* [kraciun] au în vedere atît ziua de Crăciun (ca mare sărbătoare creștină), cît și pe cea din 8/21 iunie a sfîntului Teodor (la solstițiul de vară)[10].

Cu semnificații arhaice de „solstițiu de iarnă" și „moarte" aflăm cuvîntul *корочун* (korociun) în filele unei cronici ruseți „de Novgorod", referindu-se la evenimente din anul 1143. Este cea mai veche consemnare a cuvîntului și avea în vedere buturuga ce ardea la solstițiul de iarnă, simbolizînd moartea anuală a Soarelui îmbătrînit[11].

BDD-A6795 © 2013 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-25 13:57:51 UTC)

De la înțelesul de moarte a Soarelui îmbătrînit, prin cel de moarte în genere, s-a ajuns, pentru bieloruşi, la cuvîntul *корочун* (korociun) cu sensurile: 1) „moarte subită la o vîrstă tînără”, 2) „spasme, convulsii” (înainte de moarte) şi 3) „spirit malefic ce curmă viața”[12].

Datina buturugii de Crăciun la meglenoromâni, aromâni, francezi şi italieni este atent consemnată şi în „dicționarul folkloric” al filologului Tache Papahagi[13].

Altă operă lexicografică, în fond etimologică, de A. Cioranescu[14], la articolul „Crăciun (-nuri)”, oferă informații despre felul în care este cunoscut acest cuvînt în limbile bulgară: *kračon* şi *kračunek*, sîrbă: *Kračun* (ca nume de persoană), ruteană/ucraineană: *kerečun/kreciun, kračun*, *gerečun/grečun*, vechea rusă: *koročjun* „o anumită epocă a anului, nedeterminată în texte”, rusă: *koročun* „solstițiu de iarnă” şi „moarte”.

Printre observațiile de teren ale etnografului Iurie Popovici este şi cea despre aprinderea şi arderea, din ajunul Crăciunului pînă la Anul Nou, „în satul Boian din Bucovina, a unui trunchi de lemn atît de mare, încît era adus din pădure cu carul tras de 4-6 perechi de boi”[15].

Din materialele etnofolclorice, adunate de Traian Herseni în anii ’20-’30 ai sec. XX, sesizăm diluarea esenței vechiului obicei al buturugii, mai mult accent punîndu-se pe latura lui sărbătorească − în satele şi cătunele făgărăşene, cu prilejul sărbătorii Crăciunului, erau adunate lemne, fie din pădure, fie de pe la casele oamenilor; băieții-flăcăi, „pe cai împodobiți cu scoarțe, pături colorate, clopote”, adunînd lemnele într-un car tras de patru cai, şi acesta frumos împodobit. Cu o parte din lemnele adunate era încălzită casa în care locuiau cîteva zile băieții-colindători şi unde aceştia învățau şi repetau colinde; altă parte de lemne le vindeau pentru a cumpăra vin şi de mîncare aceloraşi colindători[16].

Din păcate se mai vehiculează părerea despre originea latină a cuvîntului *crăciun*, ca provenind din *creātio* (creație, creare), cu toate că Iisus Christos, conform *Bibliei*, nu a fost *creat* ci născut ca toți oamenii; precum şi disputa cuvînt „venit din slavă în română” şi „trecut din română la slavi”; în realitate e o vocabulă mai veche, una dintre glosele „autohtone probabile”[17], din substratul traco-ilir, însemnînd „buturugă” (un prim sens) şi „îmbătrînit/bătrîn” (al doilea sens). Şi deoarece asemenea buturugă era de folos în cea mai lungă noapte a anului, buturugă/crăciun s-a zis şi acestui moment solstițial, devenit, în timpul creştinismului, la multe popoare, şi denumire a sărbătorii lor Naşterea Domnului.

---

* În tot ce scriem respectăm normele ortografice ale românei conform convingerii unor lingvişti de mare prestigiu (Alf Lombard, Eugen Coşeriu, Mioara Avram), dar şi a noastră, cu *Argumente anti „î” din „a” şi „sunt”*, publicată în „Revista de lingvistică şi ştiință literară” (Chişinău), 2009, nr. 1-2, p. 46-52.

[1] James George Frazer, *Creanga de aur*, Traducere, prefață şi tabel cronologic de Octavian Nistor, Bucureşti, Editura Minerva, 1980, cap. LXIII, § 1.

[2] Ibidem, cap. XXXVII.

BDD-A6795 © 2013 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-25 13:57:51 UTC)

[3] Владимир Качановский, *Сборник западно-болгарских песен со словарем*, Санкт Петербург, 1882, с. 2-3.

[4] Джеймс Джордж Фрэзер, *Золотая ветвь*, Москва, 1983, с. 594-595.

[5] Th. Capidan, *Macedoromânii − etnografie, istorie, limbă*, Bucureşti, 1942, p. 76.

[6] Emil Ţîrcomnicu, *Obiceiuri şi credinţe macedoromâne. Dicţionar*, Bucureşti, Editura Biblioteca Bucureştilor, 2009, p. 20; iar în p. 76 − despre Crăciunul/Bodnicul ca zeu incinerat „semnificînd renaşterea şi rodul noului an".

[7] Th. Capidan, *Op. cit*., ibidem.

[8] Gr. Brîncuş, *Vocabularul autohton al limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1983, p. 137.

[9] Petru Caraman, *Substratul mitologic al sărbătorilor de iarnă la români şi slavi* // „Arhiva" (Iaşi), 1931, p. 390-391; Ю. В. Попович, *Молдавские новогодние праздники (XIX − начало XX в.)*, Кишинёв, Издательство «Штиинца», 1974, с. 174.

[10] Макс Фасмер, *Этимологический словарь русского языка, том II*, Перевод с немецкого, Москва, «Прогресс», 1986, 336.

[11] Ibidem.

[12] Ibid.

[13] Vezi al său *Mic dicţionar folkloric*. *Spicuiri folklorice şi etnografice comparate*, Ediţie de Valeriu Rusu, Bucureşti, Editura Minerva, 1979, p. 176-177.

[14] Alexandru Ciorănescu, *Dicţionarul etimologic al limbii române*, Ediţie îngrijită şi traducere din limba spaniolă de Tudora Şandru Mehedinţi şi Magdalena Popescu Marin, Bucureşti, Editura SAECULUM I. O., 2002, p. 250-251.

[15] Ю. В. Попович, *Op. cit*., p. 117.

[16] Traian Herseni, *Colinde şi obiceiuri de Crăciun. Cetele de feciori din Ţara Oltului (Făgăraş)*, Ediţie, prefaţă şi glosar de Nicolae Dunăre, Bucureşti, Editura „Grai şi suflet − Cultura naţională", 1997, p. 7-20.

[17] Gr. Brîncuş, *Op. cit*., aceeaşi pagină, unde se mai menţionează: **Crăciun** (vezi alb. **kërcum*) „buturugă".

BDD-A6795 © 2013 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-25 13:57:51 UTC)